

Τι είναι κόσμος; Αναζητώντας την αλήθεια...

Επιστήμες / Φιλοσοφία

Δημήτρης Π. Παναγιωτόπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η συζήτηση για το σύγχρονο κόσμο, θεωρούμε ότι καθίσταται κυρίαρχη, καθότι σήμερα όλα τα στοιχεία συγκλίνουν πως αναδύεται μια μορφή ενός χάους παγκόσμιας διάστασης. Όμως τι είναι κόσμος; είναι ένα ερώτημα που απασχολεί την ανθρώπινη σκέψη αρχήθεν. Είναι η οδός, η δίοδος στην τάξη της φύσης, της ζωής και των όντων;.

Στην αρχή της μεταπολίτευσης και δη στο ξεκίνημα της λεγόμενης αλλαγής, το 1985, με τον ρομαντισμό και τη δυναμική που διαπνέει τους νέους, έκανα το τόλμημα, να γράψω το βιβλίο τίτλο «Η φιλοσοφία στο ιστορικό και Κοινωνικό επίπεδο», το οποίο είχε την τύχη να βρεθεί ανάμεσα στα καλλίτερα της χρονιάς (Ιχνευτής, Διαβάζω Δεκ.1985).

Το πρόβλημα της φιλοσοφίας ως σκέψη και στάση ζωής, ήταν, είναι και θα παραμείνει σημαντικό για τον άνθρωπο τόσο ως άτομο όσο και ως συλλογική οντότητα.

Με την εργασία αυτή τίθεται εισαγωγικά κυρίως το ζήτημα του κόσμου και της τάξεως, ως πρόβλημα του σύγχρονου ανθρώπου, το οποίο αφορά κυρίως το χώρο, το χρόνο και την κατάσταση. Οι προβληματισμοί μας στην μελέτη αυτή, έχουν ως σκοπό να δημιουργήσουν πεδίο φιλοσοφικού διαλογισμού, ως «συνέχεια της ασυνέχειας της ανθρώπινης σκέψης», όπως τονίζαμε στον πρόλογο του βιβλίου το 1985, μια πορεία από το σκότος προς το φως!.

Ως εκ τούτου η συζήτηση αυτή, για το σύγχρονο κόσμο, θεωρούμε ότι καθίσταται κυρίαρχη, καθότι σήμερα όλα τα στοιχεία συγκλίνουν πως αναδύεται μια μορφή ενός χάους παγκόσμιας διάστασης.

Η πλούσια μυθολογική διάπλαση, η κυριαρχία του μύθου, η κοσμογονία, οφείλεται στο ερώτημα τι είναι κόσμος ώσπου, ο κυρίαρχος λόγος θα αποδώσει την κατά νόον υψίστη σκέψη δια του φιλοσοφικού λόγου, τον κατά τον λόγο κόσμο.

Σύμφωνα με τον Εμπεδοκλή κόσμος είναι ο λόγος, όπως αυτός παρουσιάζεται στο χωρίο: *«τον υπό του νείκους διοικούμενον του πονηρού και έτερον νοητόν τον υπό της φιλίας μέσον δε είναι των διαφόρων αρχών δίκαιον λόγον..»*[\[1\]](#). Κόσμος δηλαδή είναι ο λόγος που αποτελεί την ενότητα των διηρεμένων υπό του νείκους και των συγκλινόντων από τη φιλότητα. Κατά τούτο δεν μπορεί να είναι άλλο από την διμορφούμενη κατάσταση στη φύση: *«[...]υπό του νείκους και της φιλότητος»*. Σύμφωνα με τις θέσεις του Ηράκλειτου[\[2\]](#), τον κόσμο *«...ούτε τις θεών ούτε ανθρώπων εποίησεν αλλ ην αεί έσται πύρ»*, ενώ κατά τον Δημόκριτο στον κόσμο κυριαρχεί η μοίρα, ο λόγος δηλαδή που θέτει αυτό εδώ και εκείνο εκεί, κατά τη δυναμική του να είναι έτσι κι όχι αλλιώς: *«[...] εν παντί κόσμωι μέζω μοίραν μεθέξει[...]»*[\[3\]](#). Θεωρώ ότι, στο χωρίο αυτό του Δημοκρίτου, περισσότερο παρουσιάζεται η μοίρα ως αιτιοκρατική δύναμη, προσδιορίζουσα τα στοιχεία ώστε να μοιράζονται έτσι και όχι άλλως και όχι με την μοιρολατρική έννοια του ούτως ή άλλως έτσι θα συμβεί, έτσι θα γίνει! Κατά τα άλλα η οδός και στους δύο αυτούς παραμένει η ίδια, μια πορεία δηλαδή από το χάος στην τάξη , ένας αγώνας από το σκότος στο φως .

Στη λογική των ανωτέρω θα μπορούσε να καταλήξουμε στην άποψη, ό,τι το πεδίο του κόσμου αποτελούν το είναι και το γίνεσθαι μέχρι που, τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, θα διαδεχτεί μια άλλη υπό τη δυναμική και των δικών της νέων στοιχείων που την απαρτίζουν, ώστε να παρουσιάζεται έτσι και τα οποία ταυτόχρονα προσδιορίζουν και την επόμενη φάση και φύση αυτής.

Η κυριαρχία επομένως του λόγου αυτού, θέτει τον ίδιο τον άνθρωπο στο κέντρο του κόσμου και κατά τούτο ο φιλοσοφικός λόγος καθίσταται λόγος ανθρωποκεντρικός, ήτοι λόγος τραγικός, λόγος στον οποίο αναζητείται ο κόσμος του όντος και της κοινωνίας. Ένας λόγος δια του οποίου ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τα πράγματα και προσδίδει νόημα σ' αυτά, ανάμεσα στην αλήθεια και το ψεύδος. Η πορεία επομένως από το χάος στην τάξη και από το σκότος στο φως διαμορφώνει για τον άνθρωπο τον τραγικό λόγο του τι αληθές και τι ψευδές, μια πορεία ανάμεσα στο είναι και το αντίθετο του, ως μη είναι.

Η παράσταση του κόσμου αυτή, στον Γοργία λαμβάνει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σε μια τροχιά ανάμεσα στο τι είναι κόσμος και τι το αντίθετό του, ως ακοσμία: *«Κόσμος πόλει μεν ευανδρία, σώματι δε κάλλος, ψυχή δε σοφία, πράγματι δε αρετή, λόγω δε αλήθεια ἕτα δε εναντία τούτων ακοσμία...»*^[4].

Στο παραπάνω χωρίο του Γοργία το εκπληκτικό στοιχείο είναι ότι ενώ προσδιορίζει τον κόσμο ως σύνθεση πολλών στοιχείων τα οποία του προσδίδουν μορφή, δεν λέει ποια είναι τα αντίθετα στοιχεία αυτού του κόσμου. Αντιθέτως, συλλήβδην τα ορίζει ως ακοσμία μια μορφή καθολικής ισχύος, τα οποία κατά την άποψή μας θα μπορούσαν να ταυτίζονται με την έννοια του χάους, όπου η τάξη είναι η αναγκαιότητά του και ο κόσμος η έκφραση αυτής της τάξης. Έτσι εάν το χάος θα μπορούσε να συνδυασθεί με το σκότος τότε ο κόσμος δεν μπορεί παρά να είναι το φως, η θέα αυτής της τάξης, και τα στοιχεία του κόσμου η αλήθεια τού ίδιου του κόσμου και το αντίθετο αυτού η ακοσμία ως το ψεύδος αυτού.

Στο κέντρο της φιλοσοφικής αναζήτησης περί τον κόσμο επομένως και δη της πόλεως, τίθεται το ευ, γιατί η ανδρεία των παλαιότερων εποχών δεν αρκεί, αφού το νόημα στον κόσμο της πόλης προσδίδεται με την ευανδρεία, ο απλός αγώνας δεν μπορεί να σηματοδοτήσει το νόημα του κόσμου παρά ο καλός αγώνας. Ο δίκαιος βασιλιάς επίσης δεν είναι αρκετός, απαιτείται αυτός να είναι διακαίτερος επ' άλλω, ούτε η απλή ζωή αρκεί, παρά ο ευδαίμων βίος. Ο Θουκυδίδης επιβεβαιώνει την άποψη αυτή στον επιτάφιο όταν λέει *«.. το εύδαιμον το ελεύθερον το δε ελεύθερον το εύψυχον..»*, όπως και ο Πλάτων, ο οποίος επαγγέλλεται τον *ευδαίμονα βίον*.

Τα παραπάνω θα μπορούσε να αποτελούν και επιβεβαίωση της απόψεως μας ότι, ο άνθρωπος στην πορεία του από το χάος προς την τάξη και από το σκότος προς το φως, ένα μόνο σύμμαχο έχει τον ανένα αγώνα του ανάμεσα στο τι αληθές και το τι ψευδές των όντων. Τούτο δε βεβαίως σε μια κατάσταση συνεχώς ευμετάβλητη και απροσδιόριστη προς εξασφάλιση της εαυτού και αλλήλων ευδαιμονίας, με τον μοναδικό τρόπο τη συνεύρεση και τη συζήτηση.

Αυτή η συζήτηση δεν μπορεί πουθενά αλλού να λάβει χώρα παρά μόνο στο κοινόν. Εκεί δηλαδή που συναντάται το «τ' αυτόν και έτερον» με παρουσία και παρηρησία. Εκεί ακριβώς μόνο μπορεί να αναδειχθεί του λόγου η τραγικότητα, παρουσιάζοντας παράλληλα και την τραγική διάσταση της περατότητας του. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που ο χώρος στον οποίο άνθισε η τραγωδία ως μορφή τέχνης είναι ο αιώνας της μεγάλης αναζήτησης, ο 5^{ος} Αιών της Δημοκρατίας, αφού το τι αληθές και τι ψευδές είναι και του Δήμου αγωνία, η οποία στον πυρήνα της εμπεριέχει αυτή την τραγικότητα.

[1] Βλ. Hippol. Ref. VII 31(p.216 W), 131[338-341].

[2] Βλ. Ηράκλειτος (Herakl. B.30), I. 157,11

[3] Δημόκριτος (Γνώμαι, Ηθικά 258 {160 N }..16).

[4] Γοργίας, *Ελένης Εγκώμιον*,

Παρατήρηση: Το παρόν άρθρο αποτελεί τμήμα της εργασίας «Η Προς τον κόσμο Οδός, Ενα Βήμα προς την αλήθεια *» του κ. Δημήτρη Π. Παναγιωτόπουλου, Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Δικηγόρου παρ' Αρείω Πάγω &ΣτΕ

* Κείμενα της εργασίας αυτής αποτελούν μέρος της ομιλίας, με τον τίτλο: «Κόσμος , Παν - Κόσμον, Παγκοσμιον», στο 5^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Φιλοσοφίας της Διεθνούς Εταιρείας Οικουμενικού Διαλόγου, στην μεγάλη Αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών 19-23 Μαΐου 2003. Ο συγγραφέας τότε ήταν Επίκουρος καθηγητής, παρέστη και απηύθυνε χαιρετισμό στους Συνέδρους, ως Πρόεδρος του Ελληνικού Κέντρου Έρευνας Αθλητικού Δικαίου και Γενικός Γραμματέας , τώρα Πρόεδρος της International Association of Sports Law.